

Darka Podmenik, zun. znanstvena sodelavka Inštituta IRSA

Prispevek na Slovenskem sociološkem srečanju 2022 z naslovom: *Socio-ekološka transformacija*, Okrogla miza: *Spremembe v odnosu med sociologijo in okoljsko tematiko v časovni perspektivi*, 4. 11. 2022.

KRIZA GLOBALNE DRUŽBE IN OKOLJEVARSTVENIH NAČRTOV

1. Okolje ima glavno vlogo v propadanju/preživetju civilizacij

Imamo proučevanja družb v krizi od mikro- lokalnega do makro- civilizacijskega nivoja predvsem avtorjev zgodovinarjev, ekonomistov, antropologov . Ne le med njimi, pač pa tudi v širši, nestrokovni javnosti, kot tudi v politiki prevladujejo prepričanja, ideologije, znanstvene trditve, da naj bi kompleksnost sodobnih družb omogočala stabilizacijo in revitalizacijo, ko se znajdejo v recesiji oz. nazadovanju. Rezultati proučevanj pa kažejo, da pričakovani suportivni mehanizmi v več primerih ne delujejo. Tudi za sodobno zahodno civilizacijo se vse pogosteje ugotavlja, da je v krizi, le redko pa kako zaustaviti in preusmeriti to krizno nazadovanje. Za primere propada starih civilizacij in manjših družbenih skupnosti v ZDA pa eden od pomembnih proučevalcev (Diamond, 2008)¹ ugotovil kot ključne naslednje dejavnike: izčrpanje ali uničenje okoljskih virov; demografske spremembe pogosto povezane s podnebnimi; družbene odnose: »med-sosedske« v starih, oziroma mednarodne v sodobnih družbah; (ne)učinkovito korektivno odzivnost družb na ogrožujoče probleme; bolj ali manj ustrezne skupinske odločitve; na različnih ravneh kot sektorjih (podsystemih) posamezne družbe.

Kot najbolj ogrožujoče za današnji globalni svet pa naslednje:² klimatske spremembe v vsej svoji kompleksnosti in globalnosti; omejenost in primanjkljaj naravnih virov, kar je pogost sprožilec mednarodnih sporov in spopadov; nepreverjenost alternativnih virov ter energij, ki prinašajo vrsto neznank in še neodkritih težav. S temi težavami so povezana populacijska gibanja: s 7,5 na 9,5 milijard ljudi na polovici tega stoletja; velike razlike v bogastvu, načinih življenja, stopnjevani migracijski tokovi. Dodamo lahko še: potrošništvo in odpadkovna onesnaženje, masovno informacijsko polucijo preko množičnih in individualnih novih medijev; globalno (dez) informiranost, ki spodbuja sovražnosti do drugačnih; namerno izkrivljanje informacij v ideološko-politične namene, lažne novice in teorije zarote.

2. Nujno je spremeniti odnos človek - narava

Če parafraziram Diamonda: četudi so številne sodobne nacije opremljene in pripravljene uspešno se soočiti z okoljskimi in drugimi kriznimi problemi na svojem pragu, tega niso zmožne, ko gre za te iste probleme v globalnem obsegu. Kot pravi, človeštvo nima kontakta z

¹ Diamond Jared (2008) *Propad civilizacij. Kako družbe izberejo pot do uspeha ali propada*. Žepna knjiga.

² Diamond. Jared (2019) *Upheaval. Turning Points for Nations in Crisis*. Little Brown and Company, N.Y., Bostron, London.

nekim drugim poseljenim planetom in dodatnim znanjem ter izkušnjami; ne more se učiti na lastnih preteklih izkušnjah, ker se prvič v zgodovini sooča z globalnimi kriznimi izzivi; ne obstajajo globalna soglasja in priznanja, ki bi omogočala soočenje z globalno okoljevarstveno krizo, civilizacijo- družbeno, še za covid-19 pandemsko jih ni. Človeštvo globalizirane družbe ne deli najosnovnejših družbenih vrednot, kaj šele identitetnih karakteristik. In posledično ni podeljene odgovornosti za obstoječe vse-človeške probleme, četudi so znanstvene napovedi katastrofične.

Globalna kriza bolj kot katerokoli zgodovinsko obdobje izpostavlja, opozarja, da je odnose z naravo nujno obravnavati kot vzajemne in človeštvo sneti s piedestala »gospodarja narave« ter uzavestiti, da je človek fiziološko, preživetveno in socialno le eno od naravnih bitij.

3. Kaj je globalna družba?

(V glavah) Imamo predstavo o klimatskih spremembah, o omejenosti in preizčrpanosti naravnih virov na Zemlji; nimamo pa predstave o globalni družbi; slikovno sporočilo o prvem ali drugem je v medijih pogosto prisotno, »imamo ga v glavah«; slika, predstava, ponazoritev globalne družbe pa je lahko le kaos; migracije, spopadi, omrežni vplivneži, zvezdniki, idr.. Družba tudi ni tisto kar se sporoča o njej preko vseh mogočih medijev in omrežij, mediji in sporočila; nadnacionalne idr. organizacije, institucije so le deli, elementi posameznih družb in družbe kot globalne celoti. Nekateri enačijo globalno družbo z kapitalizmom, bolj od njega je globalno potrošništvo,³ ki je sociološki (tudi psihološki in antropološki) fenomen, ker presega družbeno-ekonomski produkcijski način in obstaja ter deluje tudi na ne-materialnem planu, kot vrednota, želja, življenjski cilj kar kažejo delovne, znanjske – beg možganov in ekonomske migracije.

Poskusi globaliziranja nadnacionalnih družbenih skupnosti, kot je bila t.i. evropska družba znanja, ko se je EU deklarirala v začetku tega tisočletja za bodočo svetovno najuspešnejšo znanjsko skupnost so se izkazali za neuspešne.

4. Kaj lahko prispeva sociologija

V kriznih časih bi se morala osredotočiti na družbo kot osrednji predmet svojega proučevanja, jo definirati na klasičnih teoretsko-spoznavnih izhodiščih v kontekstu novih globalno kriznih razsežnostih. Pri tem uporabiti nove raziskovalne pristope; organizacijo ter orodja. Sociologija kot znanstvena veda razpolaga z epistemološkimi pristopi, metodološkimi in raziskovalnimi orodji za več nivojski vpogled v stanja in krize različnih družb⁴ od lokalnih do globalne ravni, ki jih še ni, in jih ne koristi. Ocenjujem, da zato ker se je diferencirala in specializirala za sproti vznikajoče aktualne problematike in pri tem spregledala možnost

³ Adam Frane (2020) *Globalizacija, potrošništvo in trajnostni razvoj*. V: Med meritokracijo in populizmom, IRSA, Ljubljana.

⁴ Darka Podmenik (2018) (Pod) Sistemske dis-funkcije slovenske družbe. V: Spoprijem z razmerami in razmerji v Sloveniji, Inštitut Nove revije, Zavod za humanistiko, Ljubljana

Darka Podmenik, Maruša Gorišek (2020) *Is youth unemployment in EU countries structural?* Research in Social Change, Vol. 12, Issue 2.

Darka Podmenik, Blaž Bajec (2021) (Slovenske) družine v krizi covid-19. Prispevek za letno sociološko srečanje 2021.

sinkretičnih pristopov, s katerimi bi morala nadgraditi t.i. velike teorije in sociološke šole, ki kompleksnosti globalnih problemov niso bile več kos. Ostala pri »klasičnem« hierarničnem načinu študija in raziskovanja »one man one band« in ni razvila timskega ter interdisciplinarnega dela. Kot tudi ostalo družboslovje je deloma podlegala ideološko-političnim vodilom, še posebej v bivših socialističnih družbah. Prizadevati bi si morala za večjo avtonomnost in hirati večje upoštevanje socioloških znanj pri političnem odločanju, še posebej na področju okoljevarstva

Pogosto se zamenjuje globalno družbo z mednarodnimi, svetovnimi organizacijami kot je WHO, OZN, Evropsko komisijo, idr. Te so zelo tako aktivne in uspešne pri formuliranju dokumentov, priporočil in ukrepov, naslovljenih na različne družbene entitete; države, skupnosti držav, stroke, institucije, lokalne skupnosti, idr., a neuspešne pri apliciranju teh dokumentov v prakso. Predpostavimo lahko, da se izvedba mednarodnih okoljevarstvenih dokumentov zatika na enakih preprekah, kot smo jih uspeli detektirati z analizo izvajanja dokumentov in priporočil mednarodnih organizacij WHO in (Evropski) Centrov za preprečevanje in obvladovanje bolezni v pandemski krizi kovid-19.⁵ Splošno rečeno EU (še) ni družba v sociološkem pomenu, pač pa konglomerat nacionalnih bolj ali manj podobnih držav. Hipotetično je mogoče trditi, da se zato še tako strokovno in podrobno izdelani vse-evropski dokumenti ne morejo implementirati enakovredno in v smeri uresničevanja enakih evropskih ciljev. Kako velik problem naslavljam, ko govorimo o reševanju globalne okoljevarstvene krize?

V včerajšnjem Economistu je z naslovom *Svet je zgrešil svoj visoki podnebni cilj – Čas je za nekaj realizma* ugotovitev, da globalno segrevanje ne more biti ustavljeno pri povečanju za 1,5 st. hkrati pa lahko beremo na internetnih straneh Evropske komisije, da si bo EU prizadevala na prihajajoči podnebni konferenci COP27 v novembru in konferenci o biotski raznovrstnosti COP15 v decembra za nujne omejitve globalnega segrevanja na 1,5 °C .

V okviru Evropskega zelenega dogovora, s katerim naj bi Evropa postala prva podnebno nevtralna celina do leta 2050 z ničelnimi emisijami toplogrednih plinov in povečanim deležem obnovljivih virov energije; sprva za 32 % in po revidirani direktivi (Evropske komisije) iz leta 2021 za 40% do leta 2030. Prenovljena, zadnja direktiva definira kot vzporedne cilje boljše povezovanje energetskega sistema znotraj EU; ohranjanje biotske raznovrstnosti; reševanje medgeneracijskih razhodov povezanih z globalnim segrevanjem in izgubo biotske raznovrstnosti; zaščito naravnega okolja in zdravja, zmanjšanje energetske odvisnosti EU in prizadevanje za njeno vodilno vlogo v globalni tehnologiji in industriji; povečano rast evropskega gospodarstva in delovnih mest. Hkrati pa je Evropa kritično odvisna od ruskih surovin, kar je izpostavila nova mednarodna kriza – ukrajinsko ruska vojna.

⁵ Maruša Gorišek, Darka Podmenik (2022) *Mladinska (ne)zaposlenost in pandemski kriza*. V: Analiza učinkovitosti obvladovanja epidemije v Sloveniji – mednarodno primerjalni in interdisciplinarni pristop. V tisku, IRSA, Ljubljana.